

The Analysis of the Intertextual Relationship between “Kalileh and Demneh” and “Reinecke fox” by Johann Wolfgang von Goethe
Mahnaz Norouzi (Responsible author)

PhD, Assistant Professor, Department of Russian language, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Faranak Hashemi^۲

PhD, Assistant Professor, Department of German language and literature, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Date received: 1403/12/7 Date accepted: 1404/5/6

Abstract

“Kalileh and Demneh” is one of the most famous and richest educational and didactic works in the literary and cultural heritage of the world, replete with instructive fables that have been translated into many living languages and have inspired numerous adaptations and rewriting. Its influence can be traced in the works of some European countries, including German literature. This article seeks to analyze the intertextual relationship between “Kalileh and Demneh” and the famous “Reinecke Fox” by Johann Wolfgang von Goethe, using content analysis and historical-cultural analysis methods, relying on French school of

^۱ mah.norouzi@atu.ac.ir

^۲ f.hashemi@atu.ac.ir

comparative literature and applying Gérard Genette's intertextuality theory. The results of the analysis show that the intertextual relationship between these two works is of an implicit nature, and exploring the similarities and differences between them supports the notion that three chapters from “*Kalileh and Demneh*”, namely “The Lion and the Cow”, “Investigating the Work of Demneh”, and “The Lion and the Jackal”, can be counted among the pretexts used in the composition of the aforementioned poem. “*Reynard the Fox*”, a prominent work in medieval literature of the 12th century, and the stories of Aesop are among other pretexts used by Goethe. It must also be acknowledged that “*Reinecke Fox*” is a profound and realistic satire panorama of medieval life in the feudal system era, indicating that a work can go beyond simple adaptation and find cultural and social significance and value. Conducting such research can further validate the penetration and influence of Eastern culture and literature on the West.

Keywords: Intertextual study, *Kalileh and Demneh*, German literature, Goethe, Gérard Genette's intertextuality.

Extended Abstract:

۱. Introduction:

Research Background

“*Kalileh and Demneh*” is one of the most renowned and rich fable-based works in the global literary and cultural heritage. Its structure, filled with moral and allegorical tales, has been translated into numerous world languages and has influenced European literature, particularly in Germany. One notable European work inspired by “*Kalileh and Demneh*” is Johann Wolfgang von Goethe’s “*Reineke Fox*” or *Reynard the Fox* (1794), written as an animal fable emphasizing moral, cultural, and social values. In 2019, this work was translated into Persian as “*The Cunning Fox*” by Majid Nazemi Ashni. While comparative studies have examined “*Kalileh and Demneh*”, no specific research has addressed the intertextual analysis of these two works, particularly regarding intertextual relationships. Existing research has primarily focused on the impact of “*Kalileh and Demneh*” on European and German fables, as examined by scholars such as Obermaier, Ulrich Marzolph, Abdolhossein Zarrinkoob, Mohammad Ali Jamalzadeh, and Faranak

Hashemi. This study, therefore, provides a novel intertextual examination of these two prominent works in world literature.

Research Questions and Objectives

This research seeks to answer the following questions:

- Did Goethe's "*Reineke Fox*" draw influence from "*Kalileh and Demneh*"?
- According to Genette's classification, which type of intertextuality (explicit, implicit, or latent) exists between these two works?
- What are the specific points of similarity and divergence, or intertextual elements, between "*Kalileh and Demneh*" and "*Reineke Fox*"?
- Based on the findings, can "*Kalileh and Demneh*" be considered a pre-text for Goethe's "*Reineke Fox*"?

This research is essential to understand Goethe's intent behind this work and his message to his contemporaries and future readers. By examining the social roles and influences that drive literary adaptations across cultures, we can gain foundational insights and deeper understanding of the values these works convey—specifically, the moral, cultural, and social ideals relevant to each society.

۲. Main Discussion:

In this research, using Gérard Genette's theory of intertextuality as the theoretical framework, and by applying content analysis and historical-cultural analysis methods grounded in the French school of comparative literature, we aim to explore the intertextual connections between "*Kalileh and Demneh*" as a hypotext and Goethe's poem "*Reineke Fox*" as a hypertext. The foundation of this study is the widely accepted Persian translation of "*Kalileh and Demneh*" by Abu'l-Ma'ali Nasrollah Monshi, edited by Mojtaba Minovi, known as the Bahramshahi version. Additionally, the translated stories of Bidpai by Mohammad ibn Abdullah al-Bukhari, edited by Parviz Natel Khanlari and Mohammad Roshan, are considered. The paper briefly reviews the translations and influence of "*Kalileh and Demneh*" on German literature, the history of Goethe's composition of "*Reineke Fox*", and a summary of the poem before analyzing the intertextual relations of the works.

Structurally, "*Kalileh and Demneh*" comprises fifteen chapters in a mix of prose and verse, whereas "*Reineke Fox*" consists of twelve chapters

entirely in verse. A notable similarity between these works is the use of animals as main and secondary characters. In *“Reineke Fox”*, all characters have names and represent particular social classes of Goethe’s era, while *“Kalileh and Demneh”* features two jackals, but Goethe’s poem includes only one fox, Reineke, analogous to the main character Demneh. Both Reineke and Demneh are skilled in deceit, using trickery to eliminate enemies. Interestingly, unlike many fables, Goethe’s work sees evil prevail: the villain is not punished but instead rises to power. Additionally, *“Reineke Fox”* has another source, as Goethe was familiar with the *“Kalileh and Demneh”* stories through the *“Bidpai”* fables, a fact mentioned in his *“West-Eastern Divan”*. This research highlights the significant role of *“Kalileh and Demneh”* in shaping Goethe’s work and underscores the influence of Eastern culture on European literature, specifically German literary and cultural contexts.

۳. Conclusion:

This study concludes that although Goethe does not explicitly acknowledge *“Kalileh and Demneh”* as an influence, the storytelling style in *“Reineke Fox”* – characteristic of Eastern literature like *One Thousand and One Nights* and *“Kalileh and Demneh”* – indicates an implicit intertextual relationship based on Genette’s theory. Goethe’s familiarity with the Bidpai translation, as he himself mentions, supports this link. A comparative reading of these works reveals that three chapters of *“Kalileh and Demneh”* (“The Lion and the Cow”, “Investigating the Work of Demneh”, and “The Lion and the Jackal”) resonate in Goethe’s *“Reineke Fox”*. The main difference is the ending, reflecting Goethe’s intent: Demneh is sentenced and dies, while Reineke is elevated in status, becoming the king’s right hand. Additionally, *“Kalileh and Demneh”* and *“Bidpai”* are not the only hypotexts; Aesop’s fables and medieval European tales, such as *“Roman de Renart”*, also contributed to Goethe’s creation. By examining the interactions among tyrants and oppressed classes, Goethe provides a vivid portrayal of medieval social structures, especially among rulers, nobles, and knights.

تحلیل مناسبات بینامتنی کلیله و دمنه و منظومه روباه راینکه اثر یوهان ولفگانگ گوته

مهناز نوروزی (نویسنده مسئول)

استادیار گروه زبان روسی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

فرانک هاشمی

استادیار گروه زبان آلمانی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۵/۶

چکیده

کلیله و دمنه یکی از معروف‌ترین و غنی‌ترین آثار فابل و تعلیمی در میراث ادبی و فرهنگی جهان و سرشار از حکایت‌های تمثیلی پندآموز است که به بسیاری از زبان‌های زنده دنیا ترجمه شده و تقلیدها و اقتباس‌های فراوانی از آن صورت گرفته است. ردّ پای این اثر را در آثار برخی کشورهای اروپایی، از جمله ادبیات آلمان می‌توان یافت. در مقاله حاضر سعی بر این است تا به روش تحلیل محتوا و نیز تحلیل تاریخی-فرهنگی، با تکیه بر مکتب فرانسوی ادبیات تطبیقی و استفاده از نظریه بینامتنیت ژرار ژنت، به تحلیل مناسبات بینامتنی کلیله و دمنه و منظومه مشهور روباه راینکه نوشته یوهان ولفگانگ گوته بپردازیم. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که رابطه بینامتنی این دو اثر از نوع بینامتنیت ضمنی بوده و واکاوی وجوه تشابه و تفارق میان آن‌ها مؤید این مطلب است که سه باب شیر و گاو، بازجست کار دمنه و شیر و شغال از کلیله و دمنه را می‌توان از جمله پیش‌متن‌های مورد استفاده در نگارش منظومه نامبرده برشمرد. رمان روباه، اثر برجسته ادبیات عامیانه قرون وسطی در سده دوازدهم میلادی و نیز داستان‌های ازوپ، از دیگر پیش‌متن‌های منظومه گوته هستند. همچنین باید اذعان داشت که منظومه روباه راینکه یک پانورامای طنز عمیق و واقع‌گرایانه از زندگی مردم قرون وسطی در دوره سیستم فئودالی و نشان‌دهنده آن است که یک اثر می‌تواند فراتر از یک اقتباس ساده عمل کرده و اهمیت و ارزش فرهنگی و اجتماعی بیابد. انجام این قبیل پژوهش‌ها می‌تواند هر چه بیشتر بر نفوذ و تأثیر فرهنگ و ادب شرق بر غرب صحّه بگذارد.

واژه‌های کلیدی: مطالعه بینامتنی، کلیله و دمنه، ادبیات آلمان، گوته، بینامتنیت ژرار ژنت

۱. مقدمه

کلیله و دمنه یکی از معروف‌ترین و غنی‌ترین آثار فابل و تعلیمی در میراث فرهنگی و ادبی جهان به‌شمار می‌رود. این کتاب سراسر حکایت‌های پندآموز و تمثیلی از زبان حیوانات است که در دوره غزنویان به‌همت ابوالمعالی نصرالله منشی از زبان عربی به فارسی برگردانده شده است. این اثر در طول زمان به بسیاری از زبان‌های زنده دنیا ترجمه شده و تأثیرات عمیقی را بر ادبیات ملت‌های مختلف گذاشته و نویسندگان و شاعران و هنرمندان بسیاری به این اثر مراجعه کرده و از آن الهام گرفته‌اند. درست است که «هسته مرکزی کلیله و دمنه در فرهنگ هند شکل گرفته؛ اما با فرهنگ و زبان ایرانی، سریانی و عربی آمیخته شده است. کلیله و دمنه در حقیقت عصاره این فرهنگ‌ها است» (دهقانیان، ۱۳۹۰: ۹۲) و هر چه در زمان پیش‌تر می‌رویم، شاهد ظهور و گسترش عصاره دیگر فرهنگ‌هایی در حکایت‌های کلیله و دمنه هستیم که این اثر به زبان آن‌ها ترجمه شده است و بدین‌سان، این گفته گراهام آلن که «متن بافته‌ای از نقل‌قول‌های برگرفته از مراکز بی‌شمار فرهنگ است» (آلن، ۱۳۸۰: ۱۰۹) گزافه نمی‌نماید. علاوه بر ترجمه‌ها، بازنویسی‌ها یا بازآفرینی‌های متعدّد از کلیله و دمنه، این اثر همواره سهم شایسته‌ای در پژوهش‌های ادبی، از جمله پژوهش‌های تطبیقی داشته است.

اساس کار بسیاری از مترجمان، نویسندگان و محققان این حوزه، ترجمه عربی عبدالله بن مقفع در قرن هشتم میلادی از زبان پهلوی (فارسی میانه) به زبان عربی بوده است. نسخه پهلوی نیز برگردانی از زبان مردم هند باستان بوده، اما از اصل کتاب، نام مؤلف و زمان تدوین آن اطلاع درستی در دست نیست. «در بخشی از شرح این کتاب در لغت‌نامه دهخدا می‌خوانیم: ...حکایات پنجگانه نیز که «پنج‌تتر» یعنی پنج کتاب نام دارد تهذیلی است از مجموعه قدیمی دیگری که به عقیده «هرتل» مستشرق آلمانی توسط یک نفر برهمن در حدود سنه ۳۰۰ م، تألیف شده است. یک نسخه از آن مجموعه یعنی تتر به‌قول مشهور در عهد انوشیروان (۵۳۱-۵۹۷ م) به دست ایرانی‌ها افتاد و ایرانی‌ها آن را با بعضی داستان‌های دیگر هندی از سانسکریت به پهلوی ترجمه کردند و از مجموع آنها کتاب

^۱Graham Allen.

کلیله و دمنه را ساختند...» از عبارت فوق به روشنی استنباط می شود که از اصل کلیله یا پنجه تتره که ایرانیان به ترجمه آن به زبان پهلوی کوشیدند، اطلاعی در دست نیست. قریب به همین مطلب، عبارت زیر در دایره المعارف بریتانیکا آمده است: ...از کتاب اصلی که به سنسکریت بوده است، همچنین از نویسنده آن اطلاعی در دست نیست و تنها چیزی که در مورد آن می توان گفت این است که این کتاب در فاصله زمانی یک قرن قبل از میلاد تا پنج قرن پس از میلاد تدوین شده است و در قرن ششم میلادی به زبان پهلوی (فارسی میانه) به توسط یکی از پزشکان پادشاه ایران به نام برزویه ترجمه شده است...» (کولایان، ۱۳۸۸: ۳۶). ناگفته نماند که ترجمه فارسی نصرالله منشی از کلیله و دمنه نیز سهم عمده ای در تقلیدها و اقتباس های فراوان صورت گرفته از این اثر داشته است و بارها و بارها «نویسندگان دیگر، متن آن را - بدون توجه به متن عربی ابن مقفع - هر یک به شیوه خود انشاء و تحریر و تهذیب کردند که فهرست آن ها نیز جای بسیار خواهد گرفت» (البخاری، ۱۳۶۱: ۱۳).

در روند ترجمه های گوناگون این کتاب بخش هایی نیز بدان افزوده گشته و تحریقاتی گاه مختصر و گاه مفصل در کتاب مزبور رخ داده است؛ از جمله دیباچه مربوط به حال و احوالات برزویه طیب که ابن مقفع آن را به ترجمه عربی افزوده و در آثار برگرفته یا ترجمه های انجام شده از این کتاب نیز به چشم می خورد. کلیله و دمنه ابن مقفع نیز «به نوبه خود به زبان سریانی و سپس در قرن یازده میلادی به زبان یونانی ترجمه شده است. ترجمه اخیر به لاتین و به زبان های اسلاو نیز برگردانده شده و ترجمه عبری از کتاب ابن مقفع در قرن دوازده میلادی منشاء ترجمه های بسیار به زبان های اروپایی شده است» (کولایان، ۱۳۸۸: ۳۹).

از جمله آثاری که با الهام از کلیله و دمنه در اروپا به رشته تحریر درآمده، منظومه ای از یوهان ولفگانگ فون گوته (۱۷۴۹-۱۸۳۲) با نام راینکه فوکوس یا روباه راینکه (۱۷۹۴) است.^۴ این اثر با نام روباه حیلگر در سال ۱۳۹۸ به همت مجید ناظمی اشنی به فارسی برگردانده شده است. آشنایی ایرانیان با آثار گوته، علاوه بر ترجمه های فارسی آثارش، به دلیل ارزش های انسانی و جهان بینی عمیق او و تأثیرگذاری اش بر ادبیات جهانی و شهرتش در ایران بیشتر به دلیل سرودن دیوان غربی-شرقی و تأثیرپذیری او از حافظ است. اما، شاید کمتر کسی با منظومه روباه راینکه او آشنایی داشته باشد؛

^۴Johann Wolfgang von Goethe.

^۵Reyneke Fox.

منظومه‌ای در قالب فابل و از زبان حیوانات که گوته در آن به انتقال ارزش‌ها و آموزه‌های اخلاقی و فرهنگی-اجتماعی تأکید ورزیده است.

در پژوهش حاضر، ضمن استفاده از نظریه بینامتنیت ژرار ژنت به عنوان چارچوب نظری پژوهش، با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوا و تحلیل تاریخی-فرهنگی و با تکیه بر مکتب فرانسوی ادبیات تطبیقی کوشش شده است تا مناسبات بینامتنی دو متن مورد تحقیق شامل کلیله و دمنه به عنوان پیش متن و منظومه روباه راینکه نوشته گوته به عنوان پیش متن بررسی و تبیین گردد. در این مقاله، مبنای تحقیق ما رایج‌ترین و معتبرترین ترجمه فارسی از کلیله و دمنه به قلم ابوالمعالی نصرالله منشی و تصحیح و توضیح مجتبی مینوی یا همان کلیله و دمنه بهرام‌شاهی بوده و همچنین نگاهی بر داستان‌های بیدپای ترجمه محمدبن عبدالله البخاری به تصحیح پرویز ناتل خانلری و محمد روشن خواهیم داشت. همچنین، به دنبال یافتن پاسخ برای پرسش‌های زیر هستیم:

- آیا گوته در نگارش منظومه روباه راینکه از کلیله و دمنه تأثیر پذیرفته است؟
- رابطه بینامتنی دو اثر نامبرده بنا بر دسته‌بندی بینامتنیت ژنتی، جزو کدام نوع بینامتنیت صریح، اعلام نشده یا ضمنی است؟
- مصادیق تشابه و تفارق یا به عبارتی، مصادیق بینامتنی کلیله و دمنه و منظومه روباه راینکه کدامند؟
- بنا بر یافته‌های پژوهش آیا می‌توان کلیله و دمنه را پیش متن منظومه روباه راینکه گوته دانست؟
- در همین راستا، شایان ذکر است که تحقیق حاضر مبتنی بر این فرضیه‌هاست که:
- با توجه به اعلام نظر برخی محققان این حوزه در این خصوص، احتمال می‌رود که گوته به هنگام نگارش منظومه روباه راینکه با ترجمه کلیله و دمنه آشنا بوده و از آن تأثیر پذیرفته است.
- طبق بررسی‌های اولیه، گوته در اثر خود اشاره‌ای به برگرفتنی از کلیله و دمنه نکرده و با وجود برخی شباهت‌ها در ساختار و محتوای کلی اثر که تداعی‌گر برخی حکایت‌های کلیله و دمنه است، گمان می‌رود که بینامتنیت میان این دو متن بنا به نظریه ژنت از نوع ضمنی باشد.
- از جمله مصادیق تشابه میان دو متن، سبک نگارش و روایت‌گری حکایت‌ها و وجود شخصیت‌های حیوانات با سرشت انسانی؛ حضور شخصیت روباه یا شغال به عنوان شخصیت اصلی و بن‌مایه

حیله‌گری و مکر را در هر دو اثر می‌توان نام برد. از جمله مصادیق بارز تفارق هم سرانجام و عاقبت حیله‌گری‌هاست که برای دمنه شوم و برای راینکه به‌غایت خوشایند است. گذشته از آن، چنین می‌نماید که گوته در نگارش اثر خود بیشتر بر بعد جامعه‌شناختی و بازتاب وقایع اجتماعی تأکید داشته تا موازین اخلاقی، و منظومه گوته با هدف عبرت‌آموزی محض خلق نشده است.

- کلیله و دمنه را می‌توان پیش‌متن منظومه روباه راینکه گوته تلقی کرد.

انجام این پژوهش از این حیث مهم و ضروری می‌نماید که دریافته شود، گوته این نویسنده و اندیشمند خلاق و برجسته چه مقصودی از خلق این اثر داشته و در صدد انتقال چه پیامی به مردمان عصر خویش و آیندگان بوده است. با نگاهی به نقش کنش‌های اجتماعی و تأثیرات آن در بازآفرینی آثار در جوامع دیگر، می‌توانیم به شناختی اصولی و درکی عمیق‌تر از جوامع با فرهنگ‌های مختلف - و در رابطه با این مقاله - پیام‌ها و ارزش‌های اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی مطلوب آن‌ها دست یابیم. نویسندگان و هنرمندان معمولاً متناسب با نیاز جامعه و مردم خویش دست به آفرینش ادبی و هنری می‌زنند و این واقعیت که چه چیز مسبب خلق اثری با اقتباس از یک کتاب فاخر و ارزشمند همچون کلیله و دمنه نزد ملتی دیگر گشته است، جای بسی تأمل و تفکر دارد و می‌تواند جالب‌توجه باشد. از این روست که در بخشی از پژوهش حاضر به تاریخچه و خاستگاه تولید منظومه گوته پرداخته خواهد شد. در ادامه، پس از ارائه پیشینه پژوهش و تاریخچه مختصری از نظریه بینامتنیت و دیدگاه ژرار ژنت در بخش چارچوب نظری، در بخش اصلی مقاله ضمن ارائه برخی مطالب پیش‌زمینه‌ای مهم، به تحلیل مناسبات بینامتنی میان دو اثر کلیله و دمنه و منظومه روباه راینکه گوته خواهیم پرداخت.

۲. پیشینه پژوهش

از آنجا که کلیله و دمنه یکی از شاهکارهای ادبیات فارسی و جهان به‌شمار می‌رود، تاکنون پژوهش‌های تطبیقی زیادی از جنبه‌های مختلف مانند ساختار روایی، درون‌مایه، سبک زبانی و ادبی، شخصیت و شخصیت‌پردازی، ترجمه، خوانش اسطوره‌ای و غیره میان این اثر و آثار متعدد دیگری مانند شاهنامه، مثنوی معنوی، مرزبان‌نامه، گلستان سعدی، تاریخ بیهقی، بهارستان، مقامات حمیدی، منطق‌الطیر، هزارویکشب و حتی آثار شکسپیر و حکایت‌های ازوپ و غیره به انجام رسیده است، ولی، با توجه به

صفحات محدود مقاله حاضر و عدم ارتباط مستقیم آن‌ها با موضوع مورد تحقیق این پژوهش، از معرفی آن‌ها درمی‌گذریم و به ذکر عنوان پژوهش‌های مرتبط با موضوع این تحقیق بسنده می‌کنیم.

در دایره‌المعارف آلمانی قصه و افسانه (۱۹۹۳) در مدخل کلیله و دمنه درباره روند انتقال کلیله و دمنه از مشرق زمین به مغرب زمین و تأثیری که بر ادبیات اروپا داشته است، سخن رفته است. اوبرمایر در مقاله‌ای با نام «روباہ در کتاب مثال‌های خردمندان باستانی اثر آنتونیوس فون پفور - ملاحظات برای تفسیر ترجمه با متن ناهمگن» (۱۹۹۹) نقش روباه را در این کتاب، و در واقع، ترجمه‌ای از کلیله و دمنه به زبان آلمانی در سده پانزدهم مورد بررسی قرار داده و به روند جایگزینی شغال با روباه در داستان‌های مختلف با توجه به دگرگونی‌های زمانی و فرهنگی پرداخته است. مارزولف نیز در مقاله‌اش با عنوان «افسانه‌هایی از کلیله و دمنه در سنت شفاهی بین‌المللی» (۲۰۰۸) به سنت شفاهی جهانی متأثر از فابل‌های کلیله و دمنه پرداخته و قیاس‌هایی از نمونه‌های فابل‌سرایان آلمانی زبان با داستان اصلی را به دست داده است.

عبدالحسین زرین‌کوب در دو مقاله از مجموع چهار مقاله با عنوان «سیاحت بیدپای» (۱۳۴۱) درباره شباهت‌ها و تفاوت‌های حکایت‌های حیوانات در ادبیات کشورهای مختلف سخن گفته و در این میان، از گوته نیز نام برده است که با آثار ادب فارسی آشنایی داشته و از آن‌ها الگو برداری و اقتباس می‌کرده است. محمدعلی جمال‌زاده نیز در مقاله‌ای پانزده قسمتی با عنوان «فابل در ادبیات فارسی» (۱۳۵۱-۱۳۵۴) درباره تاریخچه فابل در ایران، ریشه‌های هندی آن و فابل در یونان باستان، آثار ازوپ، لقمان، لافونتن و تأثیر نسخه کاشفی بر فابل‌های جهان، فابل در آسیا، اروپا، آفریقا، همچنین، از ایوان کریلوف و سنت فابل‌سرایی در روسیه سخن می‌گوید و در پایان نیز سبک فابل‌نویسی کریلوف و لافونتن را مورد مقایسه قرار می‌دهد.

طبق کاوش‌های صورت‌گرفته، سلسله مقالاتی که به‌طور ویژه به بازتاب کلیله و دمنه در ادبیات آلمان پرداخته است، متعلق به یکی از نگارندگان پژوهش حاضر است. هاشمی در این مقاله با نام «کلیله و دمنه به عنوان نمونه‌ای از ادبیات جهانی: بازتاب آن در ادبیات ایران و آلمان» (ر.ک. فرانک هاشمی، پژوهش زبان‌های خارجی، ۱۳۸۶، ش ۴۰، ۱۳۳-۱۵۰) که به زبان آلمانی نوشته شده است، به مقایسه کوتاهی میان

^۵Sabine Obermaier.

^۶Ulrich Marzolph.

حکایت‌های برگرفته از کلیله و دمنه و باز سروده‌های مولانا و همچنین، حکایت‌های مشابهی از فابل‌نویسان آلمانی دورهٔ روشنگری می‌پردازد. وی همچنین، در مقاله‌ای با نام «تأثیر کلیله و دمنه بر فابل‌های عصر روشنگری آلمان» (۲۰۰۶) به تأثیر کلیله و دمنه بر فابل‌سرایان عصر روشنگری آلمان به‌طور غیرمستقیم و به‌واسطهٔ لافونتن و نیز کاربرد ترجمهٔ آلمانی آنتونیوس فون پفور اشاره نموده و مثال‌هایی آورده است. هاشمی در مقالهٔ دیگری با عنوان «فابل میانجی انتقال فرهنگی در گفتمان اروپایی و اسلامی» (۲۰۰۷a) در کنار بیان جایگاه و اهمیت فابل، کلیله و دمنه و ترجمه‌های آن را به زبان آلمانی معرفی نموده و به ویژگی‌های میان‌فرهنگی پرداخته است. در این مقاله، نمونه‌هایی از متن و تصاویر مربوط به چند حکایت در متون فارسی و ترجمهٔ آلمانی براساس معیارهای فرهنگی جامعه و دورهٔ تاریخی مقایسه و بررسی شده‌اند. در مقاله‌ای دیگر با عنوان «انتقال و دگرگونی بن‌مایه‌های فابل میان شرق و غرب» (۲۰۰۷b) به سیر انتقال و دگرگونی بن‌مایه‌های کلیله و دمنه به‌عنوان یک اثر جهانی در ادبیات و تفاوت‌های متأثر از بافت فرهنگی در چند نمونه فابل آلمانی پرداخته است. هاشمی همچنین در مقالهٔ «پذیرش کلیله و دمنه در ادب فارسی» (۲۰۰۸) به موضوع اقتباس‌هایی که در متون ادب فارسی از حکایت‌های کلیله و دمنه صورت گرفته، پرداخته و به جایگاه جهانی این اثر، تأثیر و پذیرش آن در فابل‌سرایی آلمان و ترجمه‌های آن به زبان آلمانی اشاره کرده است.

بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که تاکنون اثری در زمینهٔ بررسی کلیله و دمنه و منظومهٔ روباه راینکه گوته از منظر رابطه و تحلیل مناسبات بینامتنی آن دو، در زبان فارسی و آلمانی صورت نگرفته است و این پژوهش مسبوق به سابقه نیست.

۳. چارچوب نظری

از آنجا که مقصود از این پژوهش بررسی و تحلیل دو متن کلیله و دمنه و منظومهٔ روباه راینکه با تکیه بر نظریهٔ بینامتنیت ژرار ژنت است، بنابراین، به شرح مختصر تاریخچهٔ ظهور و گسترش این نظریه و سپس آراء ژنت دربارهٔ آن می‌پردازیم. بینامتنیت که در نقد ادبی به‌معنای پیوند یا همبستگی میان یک متن ادبی با دیگر متون به‌کار می‌رود، در گذر زمان، به یکی از مفاهیم کلیدی پسا ساختارگرایی و پست مدرنیسم بدل گشته است. نمایندگان این جریان‌های ادبی با تلقی فرهنگ به‌عنوان آمیزه‌ای از متون و در نتیجه،

به عنوان یک «بین متن» واحد، بینامتنیت را ویژگی اجباری هر متنی می دانستند که به نظر آن ها همیشه حاوی ارجاعات آگاهانه یا ناخودآگاه به متون دیگر است و بنا به نظر رولان بارت در کتابش با عنوان اثر تا متن، «به پارچه ای نوبافته از نقل قول های قدیمی» (Барт, 1989: 417) می ماند. این درک از متن ادبی مستلزم تضعیف اصل نویسنده در آن است که در نهایت تحت عنوان «مرگ مؤلف» از سوی بارت اعلام می گردد. در تحلیل ادبی معاصر، بینامتنیت اغلب همه اشکال ممکن روابط بین متون اعم از کنایه، تقلید، برگرفتنی و نقل قول را دربر می گیرد. بدین ترتیب، هم یک متن مجزا و هم مجموعه ای از متون را که به لحاظ نویسنده، ژانر ادبی، مکتب ادبی، مضمون و مانند آن ها اشتراکاتی دارند، می توان در چارچوب روابط بینامتنی مورد توجه و مذاقه قرار داد.

اصطلاح بینامتنیت در سال ۱۹۶۶م از سوی ژولیا کریستوا و براساس تحلیل نظریه^۱ «گفت و گومندی» و «چندصدایی» رمان میخائیل باختین، منتقد و نظریه پرداز روسی و همچنین، برپایه زبان شناسی سوسور، نشانه شناس سوئیسی و بنیان گذار زبان شناسی مطرح گردید. این اصطلاح، در راستای ثبت پدیده گفت و گو میان یک متن با متون و ژانرهای پیش و موازی با آن در زمان به کار گرفته شد. هر متنی، هر دست آفریده منحصر به فردی، در قالب پاسخ به متون قبلی در نظر گرفته شده و به عقیده ایلینا ایلین (۱۹۴۰-۲۰۱۳)، فرهنگ شناس و ادیب روسی، در کتابش درباره پساساختارگرایی، «جهان، از دریچه بینامتنیت، به عنوان یک متن و به عبارتی، بینامتن عظیم ظاهر می شود که در آن همه چیز قبلا گفته شده و چیزهای جدید فقط به عنوان مخلوطی از عناصر خاص در ترکیب های دیگر امکان ظهور می یابند» (Ильин, 1996: 158). شکل گیری حلقه تل کل که علاوه بر کریستوا، چهره های شاخصی همچون رولان بارت، میشل فوکو، ژاک دریدا^۲، فیلیپ سولرس^۳ و آدنه ای دیگر در آن حضور^۴ داشتند، و به ویژه فعالیت های کریستوا و بارت موجب گسترش و رسمی شدن اصطلاح بینامتنیت در گذر زمان گردید.

^۱Julia Kristeva.

^۲Mikhail Bakhtin.

^۳Ferdinand de Saussure.

^۴Roland Barthes.

^۵Michel Foucault.

^۶Jacques Derrida.

^۷Philippe Sollers.

بینامتنیت موجب گسترش انتقال تجربیات انسان‌ها در دو محور هم‌زمانی و در زمانی گشته و شکل نوینی به روابط انسانی می‌بخشد. گرچه این نکته شایان توجه است که «منظور کریستوا از بینامتنیت ارتباط شبکه‌ای متن‌ها با یکدیگر است و در همین مورد، وی همواره بر محور و رابطه هم‌زمانی و نه در زمانی تأکید می‌ورزد؛ تأکیدی که به متمایز و دور شدن از نظریات سنتی که همواره بر محور در زمانی استوار بوده است، می‌انجامد» (نامور مطلق، ۱۳۹۰: ۱۳۴). پس از ژولیوا کریستوا و رولان بارت، به دنبال تلاش‌های گسترده و جدی افرادی همچون لوران ژنی، مایکل ریفاتر و سپس ژرار ژنت، بینامتنیت از یک نظریه صرف به نظریه‌ای کاربردی و روشی نوین و فراگیر برای تحلیل متن تبدیل می‌شود.

ژرار ژنت «با گسترش دامنه مطالعاتی کریستوا هر نوع رابطه میان یک متن با متن‌های دیگر یا غیر خود را با واژه جدید ترامتنیت نام‌گذاری نمود و آن را به پنج دسته تقسیم کرد که بینامتنیت یکی از اقسام آن محسوب می‌گردد. اقسام دیگر ترامتنیت عبارت‌اند از سرمتنیت، پیرامتنیت، فرامتنیت و بیش‌متنیت که هر یک تقسیم‌بندی‌های دیگری را شامل می‌شود. از این میان، بینامتنیت و بیش‌متنیت به رابطه میان دو متن هنری می‌پردازند و سایر اقسام ترامتنیت به رابطه میان یک متن و پیرامتن‌های پیوسته و گسسته اشاره دارند. فرامتن رابطه تفسیری یک متن نسبت به متن دیگر را مورد توجه قرار می‌دهد و سرمتنیت به رابطه میان یک متن و گونه‌ای که به آن تعلق دارد، می‌پردازد» (احمدی، ۱۳۸۹: ۴۲). بررسی بینامتنیت ژنتی نشان می‌دهد که «دارای ابعاد محدودتری است و رابطه میان دو متن براساس هم‌حضور است. به عبارت دیگر، هر گاه بخشی از یک متن (متن ۱) در متن دیگری (متن ۲) حضور داشته باشد، رابطه میان این دو، رابطه بینامتنی محسوب می‌شود» (نامور مطلق، ۱۳۸۶: ۸۷). آنچه مسلم است بینامتنیت ژنتی به حضور متنی در متن دیگر و عنصر برگرفتگی تأکید بسیار دارد و ما نیز در این تحقیق این امر را مدنظر قرار داده‌ایم.

افزون‌براین، در نگاهی کلی، «بینامتنیت همواره دست‌کم روابط میان دو متن را مورد بررسی قرار می‌دهد. از نظر فرهنگی این دو متن می‌توانند دو حالت کلی داشته باشند؛ یا هر دو متعلق به یک فرهنگ خاص هستند همانند شاهنامه فردوسی و شاهنامه دقیقی که در این صورت گفته می‌شود بینامتنیت درون فرهنگی صورت گرفته است. اما گاهی نیز دو متن مورد مطالعه از دو فرهنگ متفاوت برخاسته‌اند، به عنوان مثال تأثیر دیوان حافظ بر دیوان غربی-شرقی گوته، که در این صورت آن را بینامتنیت بینا فرهنگی

می‌گویند. امروزه با اهمیت روزافزون روابط بین‌فرهنگی این قبیل مطالعات نیز بسیار رایج شده است» (نامور مطلق، ۱۳۹۰: ۳۱۷-۳۱۸). رویکرد اتخاذ شده در این پژوهش نیز بی‌تأثیر از شاخص‌های روابط بینامتنی بین‌فرهنگی متون نیست.

۴. بحث و بررسی

در این قسمت بهتر دیدیم تا برخی مطالب پیش‌زمینه‌ای مهم را برای ورود به مبحث تحلیل مناسبات بینامتنی متون فوق‌الذکر مطرح نماییم. هر چند به دلیل محدودیت در حجم مقاله نمی‌توانیم به پیشینه نفوذ آثار ادبی مشرق‌زمین در آلمان و تأثیر آنها بر اندیشه‌ها و آثار بزرگان شعر و ادب این سرزمین بپردازیم، لیکن به ذکر مطالبی چند در خصوص ظهور ترجمه‌های کلیله و دمنه و تأثیر آن بر ادبیات آلمانی بسنده می‌کنیم.

۴-۱. ترجمه و تأثیر بخشی کلیله و دمنه در ادبیات آلمان

ترجمه همواره یکی از اثربخش‌ترین راه‌های نفوذ آموزه‌های زبانی و فرهنگی بین ملت‌ها بوده است. در خصوص ترجمه‌های کلیله و دمنه در اروپا باید گفت که نسخه قدیمی عبری کلیله و دمنه که رابی جوئل در آغاز سده دوازدهم میلادی آن را از متن عربی ابن مقفع ترجمه کرده بود، در قرن سیزدهم توسط یوهانس فون کاپوا به زبان لاتین میانه بازگردانده و این نسخه دوباره به زبان‌های آلمانی، اسپانیولی، ایتالیایی و چکی ترجمه شد و از طریق سه ترجمه اول این اثر، در کشورهای اروپایی رواج پیدا کرد. نخستین ترجمه آلمانی کلیله و دمنه در قرون وسطی، در قرن پانزدهم میلادی توسط آنتونیوس فون پفور و به دستور کنت ابرهارد فون وورتمبرگ صورت گرفت که با نام بیدپای، امثالی از حکیمان کهن شهرت یافت و الگوی بسیاری از آثار ادبی آلمانی‌زبان بعد از خود گردیده و نقش بسیار مهمی در اشاعه کلیله و دمنه در اروپا ایفا کرد. آن‌گونه که تحقیقات نشان داده است این اثر نه تنها بر ادبیات آلمانی، بلکه بر ادبیات سایر سرزمین‌های اروپایی نیز تأثیر داشته است (Jens, 1988b: 860).

^۱Rabbi Joel.

^۲Johann von Capua.

^۳Anton von Pforr.

نسخه جدیدتر ترجمه کلیله و دمنه از نسخه عربی ابن مقفع به زبان آلمانی در سال ۱۸۳۷م انجام شده و متعلق به فیلیپ وولف است. البته ترجمه او از مقدمه و دیباچه کلیله و دمنه کاملاً آزاد و تفسیری است. در سال ۱۸۷۶م نیز شرق‌شناسی به نام بیکل^۱ در لایپزیک، ترجمه‌ای با عنوان کیلیک و دمنک، ترجمه قدیمی سریانی آینه شاهزادگان هندی را با مقدمه‌ای از تئودور بنفی منتشر کرد. پایه و اساس این ترجمه، ترجمه سریانی از نسخه زبان پهلوی برزویه در نیمه دوم سده ششم بوده است. سپس، فردی به نام شولتس این ترجمه را دوباره با متن اصلی مقایسه کرده و تصحیح نمود و در سال ۱۹۱۱ در برلین به چاپ رسانید. جدیدترین ترجمه کلیله و دمنه در حال حاضر، به همت سیف‌الدین نجم‌آبادی، استاد ایران‌شناس ایرانی از دانشگاه هیدلبرگ و با همکاری زیگفرید وِبر و از متن فارسی نصرالله منشی به زبان آلمانی برگردانده شده و در سال ۱۹۹۶ منتشر شده است.^۲ (نمودار حذف شد)

تأثیرپذیری ادبیات آلمانی از کلیله و دمنه را به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم می‌توان توضیح داد. در گونه مستقیم شاهد تأثیر بسزای حکایت‌های کلیله و دمنه در آفرینش منظومه روباه راینکه اثر گوته هستیم که اظهارات مکرر گواه آن است (Bothmer, 1981:17). افزون‌براین، نسخه لاتین ترجمه‌شده کلیله و دمنه توسط یوهانس فون کاپوا از متن عبری به همت بنفی و گراف، به عنوان الگوی برخی حکایت‌های معین قلمداد می‌شود که شبیه منظومه روباه راینکه تنظیم و تحریر شده‌اند (Graf, 1920: ۳۵-107; Benfey, 1859). سروده شدن منظومه روباه راینکه در دورانی که هنوز ترجمه‌های کلیله و دمنه یا بیدپای در اروپا رواج نیافته بوده است، محتمل می‌نماید. اما، از این گفته نمی‌توان نتیجه گرفت که متن اصلی حاوی همه آنچه بوده که در نسخه‌های بعدی، در دو یا سه دهه یا حتی قرن‌ها بعد به وجود آمده است (Weber, 1855: 364). البته شایان ذکر است که ماجرای روباه راینکه نیز در جریان ترجمه‌های مختلف، تغییرات و دگرگونی‌های فراوانی را طی قرن‌ها تجربه کرده است.

گفتنی است که غیر از منظومه روباه راینکه، اثر دیگر گوته با عنوان دیوان شرقی-غربی نیز متأثر از کلیله و دمنه بوده است و در کنار منابع دیگر، از دو نسخه متفاوت بیدپای و کلیله و دمنه نیز به عنوان منابع

^۱Filipp Wolf.

^۲Bickel.

^۳Friedrich Schulthess.

برای دستیابی به اطلاعات بیشتر در خصوص ترجمه‌های آلمانی کلیله و دمنه و دیدن نمودار کامل آن^۳ به رساله دکتری فرانک هاشمی با عنوان «مقایسه جنبه‌های اخلاقی «کلیله و دمنه» با جنبه‌های اخلاقی حکایت‌های ادبای روشنگر آلمان در نیمه دوم قرن هجدهم» (۱۳۸۴) رجوع کنید.

الهام بخش این دیوان مشهور نام برده شده است (Goethe, 1819:1017ff). اثر حماسی جنگ قورباغه‌ها و موش‌ها نوشته گئورگ رولن هاگن^۳ (۱۶۰۲-۱۵۴۲) نیز از جمله آثاری است که بخشی از موضوع و بن‌مایه‌اش از یکی از نسخه‌های شبیه به کلیله و دمنه متأثر بوده است. واخه به این موضوع اشاره دارد که این اثر از طنز تلخ رو باه راینکه اقتباس شده و تشریح و تصویر ماهیت جنگ‌گونه و درواقع شکل مدرن هیتوپادشا است که برگرفته از نسخه ویرایش شده پنج‌تتره در بنگال است. وی از دیگر شاعران مانند فرایدانک، بونر و هانس ساکس (Freidank [13. Jh.], Boner [14.Jh.], Hans Sachs [16. Jh.]) نام می‌برد که از موضوعات مشابه در هیتوپادشا استفاده کرده‌اند (Wache, ۱۹۲۰: ۴۱۶-۴۳۹).

در اثرپذیری غیرمستقیم ادبیات آلمانی از کلیله و دمنه نیز شاهد ظهور حکایت‌نگاری عصر روشنگری هستیم. این تأثیر بیش از همه مرهون نویسندگان فرانسوی به‌ویژه لافونت است. جمعی از فابل‌نویسان آلمانی سده هجدهم میلادی متأثر از لافونت بوده، از او تقلید کرده یا موضوعاتش را به عاریه می‌گرفتند. بدین ترتیب، به‌شکلی غیرمستقیم از موضوعات و بن‌مایه‌های کلیله و دمنه به‌عنوان الگو بهره‌جسته و آن‌ها را با شرایط و معیارهای زمان خود یعنی عصر روشنگری مطابقت می‌دادند. همان‌طور که می‌بینیم، همین اشارات مختصر هم به‌روشنی بر موضوع تأثیر کلیله و دمنه بر ادبیات آلمانی در دوره‌های مختلف تاریخی صحت می‌گذارد.

۴-۲. تاریخچه نگارش منظومه روباه راینکه

موضوع پژوهش برونر-تراوت به‌طور ویژه روایات مصری^۷ حکایت‌های حیوانات و فابل‌هاست و چند نمونه برجسته از آن‌ها را نقد می‌کند. همچنین مثال‌هایی می‌آورد که ریشه در کشورهای گوناگون دارند، مانند منظومه روباه راینکه یا مناظره درخت و نی که براساس نسخه‌های خطی سومری ریشه در بابل کهن (حدود ۱۸۰۰ سال پیش از میلاد مسیح) دارند (Brunner-Traut, 1959: 162). ایلینگ

^۷Froschmeuseler.

^۸Georg Rollenhagen.

^۹Hitopadesa.

^{۱۰}Jean de La Fontaine.

^{۱۱}Brunner-Traut.

^{۱۲}Ebeling.

به پاره‌متن‌های خطی از بابل اشاره دارد که بخش زیادی از آن‌ها به توانایی‌ها و سرنوشت روباه (šēlibu) پرداخته است و شباهت‌هایی هم به داستان روباه راینکه در آن مشاهده می‌شود؛ در این داستان نیز همان بن‌مایه‌هایی یافت می‌شود که در «Reineke Vos» به زبان آلمانی سُفلی یا فابل‌های یونانی داریم (Ebeling, 1927: 17). بوتمر نیز ذکر نموده که شباهت‌های موجود میان کلیله و دمنه با روباه راینکه قابل اثبات است (Bothmer, 1981: 17). این احتمال زیاد است که روباه راینکه در دورانی سروده شده باشد که ترجمه کلیله و دمنه یا داستان‌های بیدپای در اروپا هنوز چندان رواج نیافته بوده است (Goethe, o.J. 251).

منظومه روباه راینکه در قرون وسطی در آلمان ظهور یافته و رمان روباه در سال ۱۱۶۰ میلادی در^۹ شمال فرانسه سروده شده است. این اثر منظوم هجواُمیز حدود چهل هزار مصرع و قریب ۲۵ بخش یا اپیزود داشته است. در سال ۱۱۸۰ هانری گلیچزار اهل الزاس متن راینهارت رُوباه را به زبان آلمانی^۱ معیار میانه ترجمه و آن را به ۲۴ داستان درباره روباه تقسیم می‌کند. از این مجموعه فقط پاره‌متن‌هایی باقیمانده است. دوران روشنگری ادبیات آلمان نقطه اوج شکل‌گیری فابل بود. از حکایت‌های حیوانات به عنوان ابزاری برای مبارزات اجتماعی و سیاسی استفاده می‌شد و در نتیجه حکایت‌های جدیدی بر حسب نیاز روز شکل می‌گرفت. از سوی دیگر، گرایش به متون کهن در میان نویسندگان ترویج یافت و گُتشد در سال ۱۷۹۲ ترجمه‌ای به نثر از روباه راینکه ارائه داد.^۳ گوته این نسخه را در زمان نگارش منظومه خود در سال ۱۷۹۳ (انتشار ۱۷۹۴) در اختیار داشت، ولی در نهایت از نسخه منظوم آن به زبان آلمانی سُفلی استفاده نمود.

روباه راینکه در سده نوزدهم میلادی بارها بازنویسی شده و مورد اقتباس قرار گرفته و جالب‌توجه‌ترین نسخه از آن به لهجه اتریشی و اثر ناگل است (Wache, 1920:429). نسخه هلندی دلفت از سال ۱۴۸۵ نیز یکی از مشهورترین منابع برای نسخه آلمانی سُفلی از سال ۱۴۹۸ محسوب می‌شود. گوته در سال ۱۷۹۳ این اثر خود را ترکیبی از ترجمه و اقتباس نامیده، به این صورت که کنش‌ها، جزئیات

^۹Roman de Renart.

^۱Heinrich Glîchezâre.

^۲Reinhart Fuchs.

^۳Gottsched.

^۴J. W. Nagl.

^۵Delfter Fassung.

روایت‌ها و گفت‌وگوها را از نسخه‌های کهن الگوبرداری کرده و نوآوری در ساختار شعری اثر هم نمودی از ایده نو و چالش‌گفته با شرایط سیاسی و اجتماعی دوران خود است (Jens, 1988a: 500). منظومه روباه راینکه‌گفته در سال ۱۷۹۴ انتشار یافته است.

۴-۳. خلاصه منظومه روباه راینکه

پیش از ارائه تحلیل بینامتنی دو اثر نامبرده، بیان خلاصه‌ای از آن به جهت آشنایی با شخصیت‌ها و درون‌مایه اثر ضروری می‌نماید. ماجرا از این قرار است که در جنگلی وسیع، همه حیوانات تحت سلطه یک شیر به نام پادشاه نوبل قرار دارند. روباهی به نام راینکه با همسر و فرزندانش در کوهستان، در قلعه خود موسوم به مالپارتوس در آرامش زندگی می‌کند. راینکه رفتار درستی با دیگر حیوانات ندارد و همیشه قوانین صلح پادشاه نوبل را نقض می‌کند و با حيله و فریب می‌گریزد. خرسی به نام براون و گربه‌ای به نام هینز از سوی پادشاه نوبل برای آوردن راینکه که شکایات زیادی از او شده، مأمور می‌شوند، اما راینکه آن‌ها را با حيله و نیرنگ مجروح می‌کند. قاصد سوم، گورکن گیمبارت که نسبت فامیلی هم با راینکه دارد، موفق می‌شود تا روباه راینکه را برای محاکمه نزد پادشاه بیاورد. راینکه محکوم به اعدام می‌شود، اما دوباره با حيله و سرهم کردن قصه‌ای خیالی درباره گنجی مرموز و با پادرمیانی همسر پادشاه نوبل، از مرگ می‌گریزد.

دشمنان راینکه یعنی خرس براون و گرگ ایزگریم به سیاه‌چال انداخته می‌شوند و راینکه به بهانه رفتن نزد پاپ در رُم برای تطهیر و اعتراف، از قصر گریخته، راهی قلعه‌اش می‌شود. خرگوشی به نام لیامپ و بزى به نام بلین، از خادمان دربار سلطان نوبل را همراه برده و خرگوش را غذای خود و خانواده‌اش می‌کند و سر خرگوش را به بهانه ارسال نامه برای پادشاه به بلین بز می‌دهد. پادشاه عصبانی شده و بزى خبر از همه جا را به عنوان خوراک جلوی خرس و گرگ می‌اندازد و آن دو را آزاد می‌کند. راینکه بار دیگر به دلیل شکایات بزى شمار توسط گورکن گیمبارت به دربار سلطنتی آورده می‌شود. در جلسه دادگاه، راینکه بار دیگر با توسل به حقه و نیرنگ و وساطت میمونی ماده نزد پادشاه، مشمول عفو می‌شود. گرگ ایزگریم به شدت اعتراض کرده و راینکه را به دوئل دعوت می‌کند، اما گرگ زخمی شده و بعد از مدتی می‌میرد.

راینکه به مقام صدارت اعظم قلمرو حیوانات رسیده و با افتخار به قلعه خود بازمی‌گردد. در نهایت، اکثر ساکنان جنگل و حتی کسانی که از او شاکی بودند، دهان به ستایش راینکه می‌گشایند.

۵. تحلیل مناسبات بینامتنی کلیله و دمنه و منظومه روباه راینکه گوته

بنا به دیدگاه ژنت، بینامتنیت یکی از انواع روابط ترامتنی و مبتنی بر روش سنتی استناد یا همان نقل قول مستقیم یا غیرمستقیم با اشاره یا بدون اشاره به مرجع، کنایه و سرقت ادبی است. ژرار ژنت همچنین بینامتنیت را در سه دسته ۱. صریح و اعلام شده، ۲. غیرصریح و پنهان شده و ۳. ضمنی مورد بحث قرار می‌دهد.

از دیدگاه او دسته اول، یعنی بینامتنیت صریح بیانگر حضور آشکار یک متن در متنی دیگر است که نویسنده آن بنا ندارد تا مرجع خود را پنهان کند و حضور متن اول در متن دوم کاملاً مشاهده می‌شود؛ در دسته دوم، شاهد حضور پنهان متن اول در متن دوم هستیم و دلایل این پنهان‌کاری فرادبی است که یکی از مهم‌ترین دلایل سرقت ادبی-هنری به‌شمار می‌رود و مؤلف اشاره‌ای به مرجع خود حتی به‌طور غیرآشکار نمی‌نماید؛ و در دسته سوم، مؤلف از سویی آشکارا و به‌صراحت به مرجع خود و متن اول اشاره نمی‌کند، اما، از سویی دیگر، با اشارات ضمنی و آوردن نشانه‌هایی در متن خویش، خواننده را به متن اول رهنمون می‌گردد، مانند به‌کاربردن تلمیحات، کنایات، اشارات و غیره. البته پی‌بردن به مرجع این‌گونه متون مستلزم آشنایی مخاطبان با متن اول است (ر.ک. نامور مطلق، ۱۳۸۶: ۸۶-۸۸). با توجه به آنچه گفته شد و خوانش متون مورد بررسی در این پژوهش، بینامتنیت آن‌ها را از دیدگاه ژنت می‌توان از نوع ضمنی دانست. زیرا در منظومه روباه راینکه اشاره مستقیم و آشکار از برگرفتنی این اثر از کلیله و دمنه را شاهد نیستیم و از سویی، می‌توان برخی شباهت‌ها و اشارات کلی را میان دو متن یافت که چنانچه مخاطب با متن کلیله و دمنه آشنا باشد، به‌روشنی آن‌ها را درمی‌یابد.

از نقطه نظر ساختاری باید بیان داشت که کلیله و دمنه در پانزده باب با ماجراها و حکایت‌های مختلف و به‌صورت تلفیق نظم و نثر نگاشته شده است و دو باب نخستین، باب شیر و گاو و بازجست کار دمنه دو ماجرای به‌هم پیوسته است، گرچه نباید از نظر دور داشت که همه این باب‌ها که بعد از باب برزویه طیب شروع می‌شوند، حکایت‌هایی هستند که در کلیله و دمنه از زبان برهمن و در داستان‌های بیدپای،

از زبان بیدپای حکیم و فیلسوف نقل می‌شوند. در منظومه روباه راینکه نیز دوازده فصل و سراسر نظم نگاشته شده و همه ماجراها مرتبط با راینکه است و همه حکایت‌ها از زبان راوی نقل می‌گردد. از جمله وجوه تشابه و تفارق محتوایی میان دو متن کلیله و دمنه و منظومه روباه راینکه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

در هر دو اثر، شخصیت‌ها همگی حیوانات ساکن جنگل و همه فرمانبردار و زیردست پادشاه هستند: شیر - سلطان جنگل - و همه حیوانات دارای رفتار و گفتار و سرشت انسانی می‌باشند. نکته قابل ملاحظه آن است که در تعداد و نوع حیوانات تفاوت‌هایی را شاهد هستیم. در منظومه گوته همه حیوانات، حتی شخصیت‌های فرعی هم اسم دارند. پادشاه نوبل، روباه راینکه، خرس براون، گرگ ایزگریم، گربه هینز، گورکن گیمبارت و غیره و هر کدام نماینده یک قشر از جامعه هستند و رفتار ایشان نیز متناسب با رفتار انسانی همین قشر در جامعه بشری و به‌طور دقیق‌تر در جامعه قرون وسطایی به‌تصویر کشیده می‌شود. برای مثال خرس و گرگ نمایندگان اربابان فنودالی بزرگ و بانفوذ آن دوران هستند و گورکن گیمبارت نماینده کشیشان و راهبان آن روزگار.

در کلیله و دمنه با دو شخصیت شغال یا روباه روبه‌رو هستیم که یکی قهرمان اصلی (دمنه) و دیگری قهرمان متضاد (کلیله) است، اما در منظومه گوته، فقط یک روباه (راینکه) است که تمام ماجراها حول همین شخصیت می‌چرخد و به‌لحاظ شخصیت و کردار یادآور دمنه است. هر دوی آنها برای از میان برداشتن دشمنان خود به حيله و نیرنگ و دسیسه روی می‌آورند. در کلیله و دمنه، دمنه که گاو را دشمن خود و مانعی در راه رسیدن به مقام و آرزوهایش می‌داند، با حيله و فریب او را به کام مرگ می‌فرستد. راینکه، اما، دشمنان زیادی دارد و تقریباً تمام اطرافیان پادشاه، از جمله نمایندگان اربابان فنودال و شوالیه‌های بزرگ مانند گرگ، خرس، پلنگ و غیره دشمن او هستند. راینکه ولی با زیرکی و حقه‌بازی همه آنها را پشت سر گذاشته و به جایگاهی والا دست می‌یابد. در هر دو اثر، پادشاه گول حرف‌ها و داستان‌های خیالی و دروغین روباه‌های بدجنس - دمنه و راینکه - را می‌خورد. در هر دو متن می‌بینیم که برای مجازات آنها یعنی دمنه و راینکه، دادگاه برپا می‌شود. البته برای دمنه یک دادگاه، اما برای راینکه دو دادگاه برپا می‌شود. از حیث مکانی هم در هر دو اثر، اغلب حوادث در جنگل رخ می‌دهد؛ البته باید افزود که قلعه راینکه، در کوهستانی دور از جنگل قرار دارد که برای رسیدن به آن باید از بیابانی بزرگ

عبور کرد و او نیز مانند دمنه در قصر پادشاه اسکان ندارد. دمنه نیز در لانه‌ای تنگ و نمور و تاریک و خارج از قصر مسکن دارد.

شیوه روایت‌گری داستان در داستان یا روایت تعبیه‌شده به سنت داستان‌های شرقی مانند هزار و یکشب و آن‌گونه که در کلیله و دمنه هم شاهد هستیم، در منظومه روباه راینکه هم بازتاب یافته و گاه در برخی فصل‌ها و ماجراها، حکایت‌های کوتاه عبرت‌آموز از زبان شخصیت‌های مختلف و اغلب دانا نقل می‌شود. البته، حکایت‌های کوتاهی که در منظومه روباه راینکه نقل می‌شوند، برگرفته از کلیله و دمنه نیستند و ریشه در افسانه‌های ازوپ دارند که در یونان باستان رایج بوده و بعدها به واسطه زبان لاتین به اروپا راه یافته و در اروپای قرون وسطی با پشتکار بازنویسی و ترویج می‌شده است. مضامین این افسانه‌ها، از جمله تصویرگری شیر به عنوان سلطان جنگل و پادشاه حیوانات نیز از همین افسانه‌های ازوپ به افسانه‌های اروپایی مانند فرانسوی و آلمانی نفوذ کرده است. برای نمونه، ماجرای دزدی روباه و گرگ که روباه وقتی می‌بیند دهقانی با گاری از راهی می‌گذرد و پشت گاری پر از ماهی است، در میان راه خود را به مردن می‌زند و دهقان هم روباه مرده را برداشته و پشت گاری می‌اندازد به طمع اینکه از پوست و دم آن برای زنش بالاپوشی زیبا تهیه کند و او را خوشحال کند. غافل از آنکه روباه زیرک یکی یکی ماهی‌ها را از پشت گاری در جاده می‌اندازد و از آن طرف، گرگ گرسنه همه ماهی‌ها را می‌خورد و دست آخر روباه فرار می‌کند. یا در حکایتی دیگر که روباه راینکه به زنِ گرگ توصیه می‌کند برای گرفتن ماهی دُم خود را در سوراخ یخی رودخانه فرو ببرد. گرگ که منتظر است تا ماهی صید کند، دُمش یخ زده و در سوراخ گرفتار می‌شود و به دست کشاورزان افتاده و آنها هم دل سیر کتکش می‌زنند و اگر همسرش سر نمی‌رسید معلوم نبود چه بلایی بر سرش بیاورند! نمونه این حکایت‌ها را در داستان‌های عامیانه روسی، فرانسوی و دیگر ملّت‌های اروپایی نیز می‌توان دید.

برخلاف کلیله و دمنه، در منظومه گوته انسان‌ها در این حکایت‌های کوتاه، نقش چندانی ندارند و تنها زمانی شاهد حضور تعدادی دهقان و مزرعه‌دار و ماهی‌گیر هستیم که پای کتک خوردن و به دام افتادن حیواناتی در میان باشد که گول چرب‌زبانی و حيله‌گری‌های راینکه را خورده‌اند. آنچه حائز اهمیت است، گوته تنها به عبرت‌آموز بودن حکایت‌ها و پند و اندرز دادن به نوع بشر از زبان حیوانات بسنده نکرده و کوشش نموده تا در قالب ماجراها و رخداد‌های پیرامون راینکه، جامعه فئودالی و رفتار اربابان

فتودال را در دوران قرون وسطی به تصویر بکشد: اینکه چگونه با یکدیگر می‌جنگیدند، دسیسه‌چینی می‌کردند، از قلعه‌های خود دفاع می‌کردند، دونل ترتیب می‌دادند و با غارت ضعیفان روزبه‌روز بر ثروت خویش می‌افزودند. به‌طورکلی، در این منظومه، با نمایی شگرف از جامعه‌ای فتودالی متشکل از پادشاه و درباریان، شوالیه‌ها و بارون‌ها، کشیشان و راهبان، ستمگران و ستم‌دیدگان در پوشش قلمرو حیوانات مواجه هستیم. همان‌طور که پیش‌تر هم اشاره شد، برخلاف بسیاری از قصه‌ها و افسانه‌های قدیمی این بار نه نیروی خیر، بلکه نیروی شر پیروز می‌شود. شرور نه تنها مجازات نشده، بلکه به افتخار و قدرت هم می‌رسد و به جایگاه مهم‌ترین شخص دربار بعد از پادشاه می‌رسد. بنابراین، منظومه روباه‌راینکه را می‌توان یک پانورامای طنز عمیق و واقع‌گرایانه از زندگی مردم در قرون وسطی، در دوره سیستم فتودالی دانست.

در دورنمای کلی، در هر دو متن کلیله‌ودمنه و روباه‌راینکه، شخصیت اصلی شغال یا روباه است که در متن اول، دو شغال در کسوت قهرمان اصلی و قهرمان متضاد ماجراها را در دو باب شیر و گاو و بازجست کار دمنه پیش می‌برند، اما در متن دوم فقط یک روباه در مرکز حوادث و رخدادها حضور دارد. اما، در نمای نزدیک‌تر، می‌توان ردپای روباه‌راینکه را در ماجرای شیر و شغال از کلیله‌ودمنه نیز یافت که باب سیزدهم از این کتاب است. این باب در داستان‌های بیدپای با نام داستان شیر و شعر آمده که کوتاه‌تر است، اما همان مضمون را دارد. شخصیت شغال یا روباه در ماجرای شیر و شغال برخلاف راینکه، بسیار عاقل و دانا، کاردان، نجیب و شریف است و جز خدمت، کاری برای شیرشاه انجام نمی‌دهد. او از زیرکی خود برای انجام امور خیر بهره می‌برد و همین امر او را به پادشاه نزدیک می‌سازد. اطرافیان پادشاه که از نزدیک شدن روباه به سلطان و رسیدن او به مقامات عالی بیم دارند، دسیسه‌ای اندیشیده و روزی تگه گوشتی را که شیر کناری گذاشته بود تا بعداً بخورد، پنهانی دزدیده و به اقامتگاه روباه برده و آنجا می‌گذارند. شیر به وقت گرسنگی به سراغ طعام لذیذ خود می‌رود، اما آن را نمی‌یابد و دشمنان روباه فرصت را مغتنم شمرده و به شیر می‌گویند که غذای او را روباه دزدیده و برده است. شیر خشمگین نعره کشیده و خواستار حضور روباه می‌شود. حرف او را باور نمی‌کند و می‌خواهد او را مجازات کند که مادرش پادرمیانی کرده و فضیلت‌های روباه را به فرزندش یادآور می‌شود و روباه بینوا

از چنگال دشمنی و حسادت و کینه توزی بدخواهانش رهایی می‌یابد و دشمنان توطئه‌گر سرانجام به سزای خویش می‌رسند.

نکته دیگری که اینجا باید بدان اشاره کرد این است که منظومه روباه راینکه علاوه بر کلیله و دمنه، پیش‌متن دیگری نیز داشته است. رمان روباه، همان‌طور که پیش‌تر هم بدان اشاره شده است، اثری شگفت‌انگیز و برجسته متعلق به ادبیات عامیانه قرون وسطی است که در سال ۱۱۶۰ میلادی در شمال فرانسه سروده شده و سپس به واسطه ترجمه‌های منظوم و منشور مختلف و حتی با تغییر نام به داستان روباه راینهارت در تاریخ ادبیات کشور آلمان نیز راه یافته و گوته نیز با این اثر آشنایی داشته است. رمان روباه در دوران تگه‌تگه شدن فئودالیسم ظهور و گسترش یافته است؛ دورانی که در آن قدرت سلطنتی به دور از قدرت مطلق بوده و این در ظاهر و رفتار پادشاه نوبل نیز به روشنی انعکاس یافته است. علاوه بر گوته، نویسندگان بی‌شمار دیگری هم به داستان روباه اتکاء کرده‌اند که همگی سعی در نشان‌دادن جامعه فئودالی دوران قرون وسطایی داشته‌اند.

شایان ذکر است که گوته در زمان خلق منظومه روباه راینکه با داستان‌های بیدپای آشنا بوده است. همان‌طور که پیش‌تر در بخش تأثیر کلیله و دمنه بر ادبیات آلمانی نیز به آن اشاره کردیم، گوته در توضیحات و منابع دیوان شرقی-غربی خود از دو نسخه مختلف بیدپای نام برده است. یکی نسخه‌ای است که ابتدا از زبان ترکی استانبولی علی‌چلی به فرانسه و سپس به زبان آلمانی ترجمه شده و دیگری نسخه‌ای فرانسوی از این اثر (Goethe, ۱۹۹۹: ۱۰۱۷). بدین ترتیب، ذکر این نکته ضروری می‌نماید که کلیله و دمنه، به احتمال قوی، یکی از چند پیش‌متن تأثیرگذار بر خلق منظومه روباه راینکه به‌شمار می‌رود و با بررسی بیشتر، می‌توان شواهدی را دال بر بهره‌برداری گوته از افسانه‌های ازوپ و رمان روباه در نگارش منظومه‌اش یافت که در چارچوب پژوهشی دیگر می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد.

شاید این نکته هم جالب توجه باشد که تاکنون قریب به پنجاه اقتباس از منظومه روباه راینکه گوته صورت گرفته که بخش اعظم آن‌ها به صورت مصور و برای نوجوانان در سده بیستم نوشته شده‌اند. در اینجا به ذکر چند نمونه از اقتباس‌های قدیمی‌تر بسنده می‌کنیم: کارل گرلینگ (۱۸۸۴)، فریدریش نتو (۱۸۹۵) برای نوجوانان، آ. اشتاین (۱۸۹۷) کتابی مصور برای نوجوانان، هانس فراونگروبر (۱۹۴۷) کتاب مصور به نثر (ر.ک.: Grosse/Rautenberg 1989: 72pp). گفتنی است که منظومه گوته جزو

ادبیات فاخر آلمان است و تعداد زیادی اقتباس‌های گوناگون از این اثر در ادبیات عامه نیز یافت می‌شود (همان). بدین ترتیب، با یک نگاه اجمالی به‌روشنی می‌توان به عمق نفوذ کلیله‌ودمنه در ادبیات آلمان به‌واسطه ترجمه‌ها و اقتباس‌های گوناگون از آن پی برد.

۶. نتیجه‌گیری

بررسی تأثیر آثار ادبی دوران مختلف بر آفرینش دیگر آثار در ادبیات جهان از موضوعات پربسامد در پژوهش‌های تطبیقی به‌شمار می‌رود و در این میان، تحلیل روابط بینامتنی استوار بر نظریه‌های ادبی موجود، در تحقیقات معاصر جایگاه ویژه‌ای یافته است. در روند پژوهش حاضر مبنی بر تحلیل مناسبات بینامتنی میان دو متن کلیله‌ودمنه و منظومه روباه راینکه نوشته یوهان ولفگانگ گوته به این نتایج دست یافتیم که رابطه بینامتنی میان متون نامبرده براساس نظریه بینامتنیت ژرار ژنت از نوع بینامتنیت ضمنی است؛ چرا که از سویی، گوته اشاره مستقیم به برگرفتگی از کلیله‌ودمنه در منظومه خویش نکرده که بتوان آن را بینامتنیت صریح دانست، و از سویی دیگر، تأثیر از شیوه روایت‌گری تعبیه‌شده (که مختص آثار شرقی از قبیل هزارویکشب و کلیله‌ودمنه است) و همچنین، به‌کارگیری سبک آن‌ها در بیان حکایت‌های پندآموز را پنهان ننموده است. از آنجا که آشنایی گوته با ترجمه مشهور داستان‌های بیدپای از کلیله‌ودمنه از سوی خود او در بخش توضیحات و منابع دیوان شرقی-غربی‌اش به‌صراحت بیان شده است، لذا این اثر نیز در تحقیق حاضر مورد بررسی قرار گرفته است. خوانش و بررسی تطبیقی متون فوق‌الذکر نشان داده است که ردپای سه باب از کلیله‌ودمنه با عنوان شیر و گاو، بازجست کار دمنه و شیر و شغال را در منظومه روباه راینکه گوته می‌توان یافت. هر چند در کلیله‌ودمنه با دو شخصیت شغال روبه‌رو هستیم، اما در منظومه گوته تنها یک روباه با نام راینکه حضور دارد که همتای شخصیت اصلی یعنی دمنه است. هم دمنه و هم راینکه، هر دو در حيله‌گری و فریبکاری تبهر دارند و دشمنان خود را با حقه و فریب کنار می‌زنند. تفاوت عمده میان این دو اثر در پایان‌بندی آن‌هاست که ریشه در هدف نگارش منظومه روباه راینکه از دیدگاه گوته داشته است. دمنه پس از محاکمه در دادگاه محکوم شده، به حبس برده شده و در نهایت می‌میرد؛ اما، راینکه پس از برگزاری دو دادگاه، نه تنها مجازات نمی‌شود، بلکه با چرب‌زبانی و نیرنگ ارتقاء مقام یافته و دومین شخص مهم دربار بعد از سلطان شیر می‌شود.

همچنین، بنا بر بررسی‌های انجام‌شده، کلیله و دمنه و داستان‌های بیدپای یگانه پیش‌متن‌های منظومه روباه راینکه به‌شمار نمی‌روند و حکایت‌های ازوپ و رمان روباه، از آثار برجسته دوره قرون وسطی نیز در آفرینش این اثر نقش داشته‌اند. در انتها، ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که گوته در منظومه خویش، تنها به ذکر ماجرا و حکایت‌های عبرت‌آموز اکتفا نکرده و رویکردی فرهنگی و اجتماعی را اتخاذ نموده است. او کوشیده تا با نسبت‌دادن هر یک از شخصیت‌های حیوانات به یکی از اقشار جامعه فئودالی دوران قرون وسطایی و در پوشش قلمرو حیوانات، تصویری روشن از صفات و اخلاقیات پادشاهان، درباریان، اربابان بزرگ و خرد و شوالیه‌ها با اتکاء به درون‌مایه تقابل ستمگران و ستمدیدگان ارائه دهد. این پژوهش بر موضوع نفوذ فرهنگ شرقی در سرزمین‌های اروپایی از دیرباز تأکید داشته و مؤید این مطلب است که ترجمه‌های کلیله و دمنه نقش بسزایی در ظهور آثار و اندیشه‌های نو در جوامع غربی و در تحقیق حاضر، جامعه، فرهنگ و ادب آلمانی ایفا کرده است.

منابع

- احمدی، بابک (۱۳۷۰) ساختار و تأویل متن (نشانه‌شناسی و ساختارگرایی)، تهران: مرکز.
- البخاری، محمدبن عبدالله (۱۳۶۱) داستان‌های بیدپای (ترجمه کلیله و دمنه)، تهران: شرکت سهامی انتشارات خوارزمی.
- آلن، گراهام (۱۳۸۰) بینامتنیت، ترجمه پیام یزدانجو. تهران: مرکز.
- جمال‌زاده، محمدعلی (۱۳۵۴-۱۳۵۱) «فابل در ادبیات فارسی» (در پانزده قسمت)، گوهر، قسمت نخست (ش ۵، بهمن ۱۳۵۱، ۲۵-۲۹) و قسمت هفدهم (ش ۳۳، آذر ۱۳۵۴، ۷۶۶-۷۷۰).
- دهقانیان، جواد (۱۳۹۰) «بررسی کارکرد قدرت و فرهنگ سیاسی در کلیله و دمنه»، پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان، دوره جدید، ۳ (۱)، پیاپی ۹، ۹۱-۱۰۴.
- زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۴۱) «سیاحت بیدپای»، راهنمای کتاب، سال پنجم، جلد ۴. تیر و مرداد ۱۳۴۱، ۵-۱۳.
- کولاییان، درویشعلی (۱۳۸۸) «کلیله و دمنه از کجا آمده است؟»، حافظ، ش ۶۳، ۳۵-۳۹.
- نامور مطلق، بهمن (۱۳۸۶) «ترامتنیت مطالعه روابط یک متن با دیگر متن‌ها»، پژوهشنامه علوم انسانی، ش ۵۶، ۸۳-۹۸.

_____ (۱۳۹۰) درآمدی بر بینامتنیت: نظریه‌ها و کاربردها، تهران: سخن.

- Барт Р. (1989). От произведения к тексту / Р. Барт // Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс.
- Ильин И.П. (1996). Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. –М.

- Benfey, T. (Hrsg.). (۱۸۵۹). *Pantschatantra- fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen*. Bd.I. Leipzig: Brockhaus
- Bothmer, H. G. (۱۹۸۱). *Kalila und Dimna- Ibn al-Muqaffa's Fabelbuch in einer mittelalterlichen Bilderhandschrift*. Wiesbaden: Reichert.
- Brunner-Traut, E. (۱۹۵۹). Altägyptische Tiergeschichte und Fabel. Gestalt und Strahlkraft In: *Saeculum X*. Tübingen. S.124-185.
- Ebeling, E. (۱۹۲۷). Die babylonische Fabel und ihre Bedeutung fuer die Literaturgeschichte In: *Mitteilung der Altorientalischen Gesellschaft*. Bd. II. Heft 3. Pp.3-53
- Goethe, J.W. (۱۹۸۹). *Goethes Werke*, Bd.II. Hrsg. und Verfasser: Gerhard Stenzel. Salzburg/Stuttgart: Das Bergland Buch.
- _____. (۱۹۹۹). *West-östlicher Divan* – Studienausgabe. Stuttgart: Reclam
- Graf, A. (۱۹۲۰). *Die Grundlagen des "Reinecke Fuchs" –eine vergleichende Studie*. Helsinki. FFC. 38.
- Grosse, S., and Rautenberg, U. (۱۹۸۹). Die Rezeption Littelalterlicher deutscher Dichtung – Eine Bibliographie ihrer Übersetzungen und Bearbeitungen seit der Mitte des 18. Jahrhunderts. Tübingen: Niemeyer.
- Haschemi, F. (2006). *Die Auswirkung des ‚Kalila und Dimna‘ auf die Fabeldichtung der deutschen Aufklärung* In: TRANS Internet- Zeitschrift für Kulturwissenschaften, Nr.16/ 2005, http://www.inst.at/trans/16Nr/06_1/haschemi16.htm.
- _____. (2007 a). *Fabeln als Kulturvermittler*. Transkulturalität im europäisch- islamischen Dialog. Kommunikation und Kulturen, Bd.4. Hrsg. J. Roche, J. Wormer. Berlin: LIT Verlag. S.232-254
- _____. (2007 b). *Fabel- Motivwanderung und –wandlung zwischen Orient und Occident, dargestellt anhand von persischen und deutschen Fabeln* In: «Jahrbuch für internationale Germanistik», Reihe A. Kongress Berichte Bd. 84, Akten des XI. Internationalen Germanistenkongresses Paris 2005, Bd.8, Bern: Peter Lang. S. 273-281
- _____. (2008). *Die persische Rezeption von Kalila Wa- Dimna*. In: Von listigen Schakalen und törichten Kamelen- Die Fabel in Orient und Okzident. Hrsg. M. Fansa u. E. Grunewald, Landesmuseum Natur und Mensch, Oldenburg, Wiesbaden: Reichert, S.195-206
- Jens, W. (Hrsg.) (1988a). Art. "Reinecke Fuchs" In: *Kindlers neues Literaturlexikon* Bd.6. München: Kindler.

- _____. (1988b). Art. "Reinecke Fuchs" In: *Kindlers neues Literaturlexikon* Bd.6. München: Kindler.
- Maierhofer, W. (O.J): *Die Reineke-Fuchs-Radierungen von Johann Heinrich Ramberg*. Siehe als PDF-Datei: http://www.goethezeitportal.de/fileadmin/PDF/db/wiss/bildende_kunst/maierhofer_reineke_fuchs.pdf Abrufdatum: 27.01.2024.
- Marzolph, U. (2008). Fabeln aus Kalila Wa- Dimna in der internationalen mündlichen Überlieferung. In: *Von listigen Schakalen und törichten Kamelen- Die Fabel in Orient und Okzident*. Hrsg. M. Fansa u. E. Grunewald, Landesmuseum Natur und Mensch, Oldenburg, Wiesbaden: Reichert, Pp. 221-229.
- Obermaier, S. (1999). Der Fuchs im Buch der Beispiele der alten Weisen Anton von Pforr – Überlegungen zur Interpretation einer Übersetzung mit inhomogenem Textbestand. In: Reinardus. Amsterdam: Benjamins. Pp. ۹۵-۱۱۱.
- Wache, K. (1920). Die Tierfabel in der Weltliteratur In: *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien* 69. Wien S.416-439.
- Weber, A. (1855). Über den Zusammenhang indischer Fabeln mit griechischen. In: *Indische Studien III.-Beiträge für die Kunde des Altertums*. Berlin: Dümmlers Verlagsbuchhandlung. S. 327-373.

References:

- Ahmadi, B. (1991). *Text Structure and Interpretation (Semiotics and Structuralism)*, Tehran: Markaz.
- Al-Bukhari, M. (1982). "Bipedal Stories" (Translation of Kalileh and Demneh), Tehran: Sherkat Sahami Entesharat Khwarazmi.
- Allen, G. (2001). Intertextuality, translated by Peyman Yazdanjoo. Tehran: Markaz.
- Jamalzadeh, M. (1975-1972). "Fables in Persian Literature" (in fifteen parts), **Gohar**, First part (issue 5, February 1972, 25-29) and Seventeenth part (issue 33, December 1975, 766-770).
- Dehqaniyan, J. (2011). "The Role of Power and Political Culture in Kalileh and Demneh", **Research in Persian Language and Literature**, New Series, ۳(۱), No. ۹, ۹۱-۱۰۴.
- Zarrinkoob, A. (1962). "The Travel of the Bidpay", **Rahnama-ye ketab**, Fifth Year, July and August 1962, 5-13.

- Koolaiyan, D. (2009). "Where did Kalileh and Demneh come from?", *Hafez*, No. 63, 35-39.
- Namvar Motlaq, B. (2007). "Transtextualite: Study of the Relationships of a Text with Other Texts", *Journal of Humanities Research*, No. 56, 83-۹۸.
- _____. (2011). *Introduction to Intertextuality: Theories and Applications*, Tehran: Sokhan.
- Barth, R. (1989). *From the work to the text* / R. Barth // Selected works: Semiotics. Poetics. –M.: Progress.
- Ilyin, I.P. (1996). *Poststructuralism. Deconstructivism. Postmodernism*. –M.
- Benfey, T. (Ed.) (1859). "Pantschatantra–Five books of Indian fables", *fairy tales and stories*. Vol. I. Leipzig: Brockhaus.
- Bothmer, H. (1981). *Kalila and Dimna- Ibn al-Muqqaffa's Book of Fables in a Medieval Illuminated Manuscript*. Wiesbaden: Reichert.#
- Brunner-Traut, E. (1959). "Ancient Egyptian Animal History and Fable, Shape and power" in: *Saeculum* X. Tübingen. Pp.124-185.
- Ebeling, E. (1927). "The Babylonian fable and its importance for literary history" in: *Communication of the Ancient Oriental Society*. Vol. II. No. ۳. Pp.۳-۵۳.
- Goethe, J.W. (1989). *Goethe's Works*, Vol. II. Ed. and author: Gerhard Stenzel. Salzburg / Stuttgart: The Mountain Country Book.
- _____. (1999). *West-Eastern Divan–Study Edition*. Stuttgart: Reclam.
- Graf, A. (1920). *The foundations of "Reinecke Fuchs" – a comparative study*. Helsinki. FFC. 38.
- Grosse, S., and Rautenberg, U. (1989). *The reception of medieval German poetry – a bibliography of its translations and adaptations since the mid-14th century*. Tübingen: Niemeyer.
- Hashemi, F. (2006). "The impact of "Kalila and Dimna" on the fable literature of the German Enlightenment" in: *TRANS Internet Journal of Cultural Studies*, No. 16/2005, http://www.inst.at/trans/16Nr/06_1/haschemi16.htm.
- _____. (2007 a). "Fables as cultural mediators. transculturality in European-Islamic dialogue". *Communication and cultures*, vol.4. Ed. J. Roche, J. Wormer. Berlin: LIT Verlag. Pp.232-254.
- _____. (2007 b). "Fable–motif migration and transformation between Orient and Occident, represented by Persian and German fables" In:

- Yearbook for International German Studies*, Series A. Congress Reports Vol. 84, Proceedings of the XI. International German Congress Paris ۲۰۰۵, Vol. ۸, Bern: Peter Lang. Pp. ۲۷۳-۲۸۱.
- _____. (2008). "The Persian reception of Kalila and Dimna", In: From cunning jackals and foolish camels – The fable in Orient and Occident. Ed. M. Fansa u. E. Grunewald, *State Museum of Nature and Man*, Oldenburg, Wiesbad, Reichert, pp. 195-206.
- Jens, W. (Ed.) (1988a). Article "Reinecke Fuchs" In: *Kindlers neues Literaturlexikon* Vol.6. Munich: Kindler.
- _____. (1988b). Article "Reinecke Fuchs" In: *Kindlers neues Literaturlexikon* Vol.6. Munich: Kindler.
- Maierhofer, W. (n.d.). "The Reineke-Fuchs-Etchings by Johann Heinrich Ramberg". See as PDF file: http://www.goethezeitportal.de/fileadmin/PDF/db/wiss/bildende_kunst/maierhofer_reineke_fuchs.pdf Retrieval date: January 27, 2024.
- Marzolph, U. (2008). "Fables from Kalila Wa Dimna in the international oral tradition". In: From cunning jackals and foolish camels - The fable in Orient and Occident. Ed. M. Fansa and E. Grunewald, *State Museum of Nature and Man*, Oldenburg, Wiesbaden: Reichert, Pp. 221-229.
- Obermaier, S. (1999). "The Fox in the Book of Examples of the Ancient Wise Men Anton von Pforr - Considerations on the interpretation of a translation with an inhomogeneous text content". In: *Reinardus*. Amsterdam: Benjamins. Pp. 95-111.
- Wache, K. (1920). "The Animal Fable in World Literature". In: *Journal for Austrian Gymnasiums* 69. Vienna. Pp. 416-439.
- Weber, A. (1855). "On the connection of Indian fables with Greek ones". In: *Indian Studies III.-Contributions to the Knowledge of Antiquity*. Berlin: Dümmlers Verlagsbuchhandlung. Pp. 327-373.